AJRIM – OILA INQIROZIMI YOKI IJTIMOIY TRANSFORMATSIYA? MASALAGA ZAMONAVIY YONDASHUV VA YECHIMLAR

Mehmonqulova Mardona G‘aybullayevna
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Tarix fakulteti talabasi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24217154

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda jamiyatimizning eng og‘riqli nuqtalaridan biriga aylangan oilaviy ajrimlar muammosi an’anaviy qoralash va tushkunlik kayfiyatidan yiroqlashgan holda, mutlaqo yangicha ruhda – tizimli muammo va ijtimoiy transformatsiya jarayoni sifatida tahlil qilinadi. Amaliy tajriba va ilmiy kuzatishlarga tayanib, ajrimlarning tub sabablari, ayollarning ijtimoiy-psixologik holati hamda inqirozlarni bartaraf etishning innovatsion mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: oilaviy ajrimlar, ijtimoiy transformatsiya, xotin-qizlar huquqlari, psixologik emansipatsiya, nizolarni mediatsiya qilish, oilaviy qadriyatlar.

Kirish: Muammoni idrok etishda yangi ufqlar. Uzoq yillar davomida ajrim masalasi jamiyatimizda faqatgina “sharmandalik”, “baxtsizlik” yoki “garchand chidasa bo‘ladigan taqdirga ko‘nmaslik” prizmasidan ko‘rib kelindi. Biroq
XXI asrning shiddatli globallashuv va ijtimoiy o‘zgarishlar davri bizdan oila inqirozlarini mutlaqo **yangicha falsafiy va ilmiy dunyoqarash** bilan tahlil qilishni talab etmoqda.

Biz har kuni o‘nlab taqdirlar, nizoli vaziyatlar va barbod bo‘lgan ittifoqlar bilan to‘qnash kelamiz. Bugungi kun ajrimlari shunchaki ikki yoshning kelisha olmasligi emas, balki an’anaviy oilaviy rollar bilan zamonaviy shaxsiy erkinlik (emansipatsiya) o‘rtasidagi jiddiy to‘qnashuv natijasidir. Biz endi muammoning oqibati bilan kurashishni to‘xtatib, uning ijtimoiy-psixologik ildizlariga ilmiy yechim topishimiz shart.

Nega ajrashishmoqda? Trendlar va stereotiplarning sinishi

Ilmiy tahlillar va statistik kuzatishlarimiz asosida bugungi ajrimlarning bosh omillarini quyidagicha guruhlash mumkin:

Ruhiy va emotsional nomutanosiblik: Hozirgi yoshlar faqat moddiy ta’minot yoki “ijtimoiy status” uchun yashashni istashmayapti. Ular uchun oilada emotsional intellekt, o‘zaro hurmat va shaxsiy chegaralarning tan olinishi birinchi o‘ringa chiqmoqda.

Ayollarning iqtisodiy va ijtimoiy mustaqilligi: Zamonaviy ayol endi o‘zini iqtisodiy jihatdan qurbonlik statusida ko‘rmaydi. O‘z haq-huquqini tanish, ma’lumotli bo‘lish va kasbiy o‘sish istagi oiladagi despotik munosabatlarga nisbatan toqatsizlikni shakllantirmoqda.

Maishiy va kommunikativ savodsizlik: Ko‘plab yosh oilalar “konfliktologiya” (nizolarni boshqarish) ilmidan bexabar. Kichik kelishmovchiliklar ham uchinchi shaxslarning (asosan qaynonalar yoki qarindoshlarning) aralashuvi natijasida yirik inqirozga aylanmoqda.

“Qurbonlik” madaniyatidan “Sog‘lom shaxs”ga o‘tish. Eski yondashuvda ayol kishiga “nima bo‘lsa ham chida, mahalla-ko‘y nima deydi” degan qarash singdirilardi. Ammo bugungi strategiyasi butunlay boshqacha: **Biz baxtsiz onalar va ruhan ezilgan bolalar jamiyatini emas, balki sog‘lom munosabatlarga asoslangan oilalarni qurish tarafdorimiz.**

Agar oilada tizimli ravishda ruhiy, jismoniy yoki iqtisodiy zo‘ravonlik mavjud bo‘lsa, u yerda yashayotgan bolalar kelajakda xuddi shu zaharli modelni o‘z oilalariga ko‘chirib o‘tkazishadi. Demak, ba’zan **ajrim – bu tugash emas, balki ikki shaxs va kelajak avlod uchun yangi, sog‘lom hayotning boshlanishi ham bo‘lishi mumkin.** Masalaga shu nuqtai nazardan qarash, jamiyatdagi ajrashgan ayollarga nisbatan “stigmatizatsiya” (tamg‘alash)ni kamaytiradi.

Tizimli yechimlar va innovatsion mexanizmlar. Men ajrimlar sonini sun’iy ravishda emas, balki tabiiy-sog‘lom yo‘llar bilan kamaytirish uchun quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari suraman:

Preventiv (oldini oluvchi) Milliy Kurslar: Nikohdan oldin yoshlarni shunchaki tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish yetarli emas. Ularga majburiy tartibda “Oilaviy hayot psixologiyasi”, “Byudjetni boshqarish”

va “Nizolarni ijobiy hal etish?” modullari o‘tilishi shart. Agar bu electron tartibda uning telefon qurilmasida bo‘lsa, nur ustiga a’lo nur bo‘lar edi.

Professional Mediatsiya xizmatini kuchaytirish: Mahallalardagi yoshi ulug‘larning pand-nasihatlari har doim ham zamonaviy muammolarga yechim bo‘la olmayapti. Bizga professional psixolog va huquqshunoslardan iborat bepul oilaviy mediatsiya (yarashtirish) markazlari tarmog‘i zarur.

Erkaklar mas’uliyati institutini rivojlantirish: Ko‘pincha ajrimlarda faqat ayollar ayblanadi yoki yuk ularning yelkasiga tushadi. Jamiyatda “Mas’uliyatli otalik” va “Turmush o‘rtoqqa hurmat” g‘oyalarini targ‘ib qiluvchi ijtimoiy loyihalarni ko‘paytirish lozim.

Xulosa.

Ajrim muammosini faqat ma’muriy taqiqlar, jarimalar yoki majburiy yarashtirishlar bilan hal qilib bo‘lmaydi. Zamonaviy dunyoda oilani saqlab qolishning yagona yo‘li – bu undagi har bir a’zoning **baxtli va xavfsiz** yashashini ta’minlashdir.

Men shuni ishonch bilan ayta olamanki, bizning maqsadimiz qog‘ozdagi raqamlarni kamaytirish emas, balki har bir o‘zbek oilasida o‘zaro hurmat, tenglik va mehr-muhabbat muhitini yaratishdir. Zero, ruhan sog‘lom ayol va mas’uliyatli erkak mavjud bo‘lgan jamiyatgina chinakamiga mustahkam poydevorga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.**
2. “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-87-son Farmoni. – Toshkent, 2022-yil 7-mart.
3. **O‘zbekiston Respublikasining Qonuni.** “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-562-son Qonuni. – Toshkent, 2019-yil 2-sentyabr.
4. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi.** O‘zbekistonda demografik jarayonlar va oilaviy ajrimlar tahlili: Statistik to‘plam. – Toshkent, 2025/2026.
5. **Alimova, X. A.** (2023). Zamonaviy o‘zbek oilasining ijtimoiy-psixologik transformatsiyasi va nizolarni mediatsiya qilish muammolari. Psixologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent.
6. **Giddens, A.** (2019). The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. – Cambridge: Polity Press. (Jamiyatda ayollar emansipatsiyasi va oilaviy munosabatlar o‘zgarishi bo‘yicha dunyo miqyosidagi fundamental asar).
7. **Karimova, V. M.** (2021). Oila psixologiyasi: Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: "Barkamol fayz media".
8. **Tojiyeva, Z. N.** (2024). O‘zbekistonda nikoh va ajralishlar geografiyasi: dinamika va hududiy farqlar. O‘zbekiston geografiya jamiyati axborotnomasi, 64-jild, 45-52-b.
9. **United Nations Development Programme (UNDP).** (2024). Gender Equality and Women’s Economic Empowerment in Central Asia: Analytical Report. – Tashkent/New York.